Георги Митринов

ЗА ДОСТОВЕРНОСТТА НА ЕДНА ЛЕТОПИСНА БЕЛЕЖКА ОТ XVII ВЕК В „ИСТОРИЧЕСКИ БЕЛЕЖНИК”, СВЪРЗАНА С ИСТОРИЯТА НА СРЕДНОРОДОПИЕТО

За разлика от другите краища на българското езиково землище, от Родопите не са запазени кирилски писмени паметници, датирани от XVII век. По данни от османски регистри за данъка джизие, събиран от неосмански поданици на империята, голяма част от днешните български мохамедански села в планината (в Крумовградско, Момчилградско, Ардинско, Смолянско, Девинско, Асеновградско, Гюмюрджинско, Ксантийско и др.) през XVII век са отбелязани като християнски (Грозданова 1989: 446-477). Твърде вероятно е да е имало оцелели черковни храмове и манастири през тоя период, в които да се е развивала и книжовна дейност, но последвалите масови помюсюлманчвания в най-обширната българска планина са променили религиозната картина, като господстваща е станала мюсюлманската религия. Все пак има публикувани летописни бележки на гръцки език, в които се споменава за наличието на такава писмена традиция. Така в една летописна бележка, написана на началния лист на един екземпляр от лондонското кирилско издание на Новия завет на Библията от 1859 г., съхраняван в златоградския музей на просветното дело в Среднородопието, се споменава за откраднати черковни книги от с. Даръдере (дн. гр. Златоград). Според други източници става въпрос за цял сандък стари черковни славянски книги, пазени в местната черква, които били взети с измама и със сплашване от един грък (цинцарин), отнесъл ги след това незнайно къде (Родопски 1887: 13). По данни на възрастни златоградчани, в черквата „Св. Георги” се пазели стари черковни книги, писани на тънка заешка кожа. Част от тях били откраднати от гръцки свещеник и изпратени в гръцката митрополия в Гюмюрджина, а останалите били доунищожени при башибозушкото оплячкосване на градеца през 1913 г. (Пачилов 1998: 13-14).

Интерес представлява среднородопският „исторически бележник”, който включва летописни бележки от XVII и XVIII век, цитирани многократно в научни изследвания и публикации с научно-

популярен характер, в краеведчески проувания, селищни монографии и др. Вече бяха посочени ред несъответствия в хронологията на описаните събития, както и множество фактически грешки в един критичен прочит на текстовете (Маринов 2008).

Трябва да се спомене, че оригиналът на „историческия бележник" липсва. От него са публикувани отделни извадки през 30-те години на XX век, на страниците на сп. „Родопски преглед", под заглавие „Из миналото на Родопа" (Поптодоров 1931). Такива извадки има записани и в архива на райковската възрожденска учителка Рада Казалиева, но те са дело на сина ѝ Христак Поппанделиев (Христо Попов) от Асеновград, според когото материалите били губени неколкократно и възстановявани по памет с нови бележки, преписвани и преработвани. От своя страна Ан. Поптодоров, публикувал извадки от бележника в сп. „Родопски преглед", също споделя, че са му предадени от сина на Рада Казалийска преписи, а не оригинали (Маринов 2008: 7). Самият Христак Поппанделиев пише в писмо от 30-те години на XX век, че преди 45 години е записвал сведенията от разкази на майка си, според което записването на материалите е станало през 80-те години на XIX век (Маринов 2008: 31, 101). В друго писмо от същото време пък той споделя с П. Маринов, че спомените, разказани от майка му, били записвани 4 пъти, в различно време, а както е видно, и в различни варианти (Маринов 2008: 60).

По данни от архива на Рада Казалиева, съществувала летописна книга, в която прихождащи в Среднородопието атонски монаси отбелязвали важни за местното българско население събития. Текстовете с различна датировка били изписани на гръцки език. На корицата на книгата имало гръцки текст: *Историкòн симеоматàрион исто опѝон та енгрàфонте оллà та спондѝа гегонàта епѝ тон ктѝсеон автòн катикиòн тис периферѝас ставровỳнион. Àно Райково èтос 1662*. Даден е и превод: *Исторически бележник, в който ще се записват всички важни случки на това население в Кръстогорската област. Горно Райково, 1662 година*. В публикацията на страниците на сп. „Родопски преглед" е изписан заглавен текст на книгата: *Исторически бележник, в който се записват важните случки, станали над това и от това население в кръстогорската област* (Поптодоров 1931: 12).

Тая книга била показвана от йеромонах Григорий (известен в Среднородопието и с името поп Глигорко) на Рада Казалиева и съпруга ѝ - местен учител, няколко пъти, без да им се предоставя за по-дълго време. Но когато светогорският монах, който бил на преклонна възраст, си заминал за Атон, изчезнала и книгата.

Сред запазените части на „историческия бележник” има няколко летописни бележки с датировка от XVII век. От публикуваните в сп. „Родопски преглед” такива са текстовете за:

а) помохамеданчване на българите в Кръстогорието през 1661 г. по заповед на султан Мехмед IV, с изброяване на изверените села (кн. 1-2, с. 12);

б) помохамеданчване на среднородопските българи през м. юли, 1661 г. и описание на мъченическата смърт на епископ Висарион Смоленски на 29 юли, 1662 г. (кн. 3, с. 59-62).

В архива на Рада Казалиева се откриват следните летописни бележки от XVII век:

а) историята на Милян и Милица, свързана с мъченическа смърт на отказал се от мюсюлманството среднородопски българин, взет като дете за еничар и изпратен после като мюсюлмански духовник в родния си край - събитие датирано от 9 май 1633 г. (Маринов 2008: 35-36);

б) данни за хайдутството на Кралю войвода от Хасково, който бил издирван по заповед на султан Мехмед II от 1689 г., и за смъртта му след няколкогодишно хайдутстване в Кръстогорието (Маринов 2008: 38);

в) помохамеданчване на среднородопските българи през м. юли, 1661 г. и описание на мъченическата смърт на епископ Висарион Смоленски на 29 юли, 1662 г. (Маринов 2008: 37-38).

Интерес представлява историческата бележка от XVII век за мъченическата смърт на епископ Висарион Смолянски, която се открива и в двата източника. Текстът в списанието е по-обширен и обстоятелствен, за разлика от кратките бележки в архива на Рада Казалиева (Маринов 2008: 37-38). Прави впечатление, че за разлика от други български летописни бележки от тая епоха, като летописните бележки на поп Методи Драгинов за потурчването на българите в Чепино (Захариев 1870: 67-68), летописна бележка на поп Петър от с. Мирково, Пирдопско (Дринов 1882: 8-11) и др., тук при описание на мъченическата смърт на Висарион Смолянски са включени елементи, характерни за житийните текстове (например мъченията на които е подложен духовникът и словата, които изрича в защита на вярата си преди да издъхне).

За съжаление езиковедско изследване на текстовете не може да се направи, тъй като те са писани по утвърдения правопис до писмената реформа от 1945 г. Освен това, както бе споменато, оригиналният текст е бил на гръцки език, а и преводи от ръката на Рада Казалиева не са запазени. Дошлите до нас текстове са дело на сина ѝ Христак Поппанделиев. И дори да са по разкази на Рада Казалиева, те са дообработвани от него, както бе отбелязано по-горе, неколкократно. В употреба са буквени знаци ѣ *(влѣзли,*

въпроснитѣ войводи, голѣми, заповѣдь, малодушнитѣ, отъ отгорѣ, прѣзъ, прѣслѣдва, своитѣ), ѫ (кѫща, да бѫдатъ, постѫпката, на сѫщия). Изписват се краесловни ерове в думи, окончаващи на буквен знак за съгласна: *отъ, за показъ, начинъ, Селимъ ходжа, се бунтуватъ, Султанъ Ахмедъ III, поканилъ, удобенъ моментъ, въ единъ петъченъ день* и др. В употреба е и буквен знак за краесловен *ь*: *власть, день, заповѣдь*.

Езикът на превода не е диалектен. Не се откриват и форми, характерни за новобългарския книжовен език от XVII век. Текстът е изпълнен с лексика, характерна за съвременния български книжовен език от периода между двете световни войни. За илюстрация прилагам един цитат: „Турската власть, която била в Смоленъ, като проучила внимателно разигралата се драма (думата *драма* е зачертана и заменена с *трагедия* - Бел. ГМ) трагедия, оставила да прѣслѣдва въпроснитѣ войводи, съ което искала да каже че постѫпката на войводитѣ е справедлива”. (л. III, 10).

На следващо място се прави съпоставка на текстовете в летописните бележки от „исторически бележник” - Среднородопието и в разказа за потурчване на българите в Чепино на поп Методи Драгинов (Захариев 1870: 67-68).

1. И двата текста са със загубени оригинали.
2. „Исторически бележник” е с оригинален гръцки текст, а разказът на поп Методи Драгинов е писан с кирилско писмо.
3. Летописните бележки от Чепино са с 1 автор - поп Методи Драгинов, докато „исторически бележник” е творение на няколко гръцки монаха, писали по различно време (по данни на Рада Казалиева, предадени от сина й Христак Поппанделиев).
4. В „исторически бележник” се описват няколко случки (събития), а в разказа на поп Методи Драгинов - 1 събитие.

Тук се разглежда първата летописна бележка в „исторически бележник”, публикувана на страниците на сп. „Родопски преглед”, с датировка от 1661 г., в която се изброяват названия на селища от днешно Смолянско. Според бележката: „...В 1661 година - в двадесет и първата година от царуването на Султан Мехмед IV - излезе заповед да се потурчат българите от Кръстогорието. С огън и меч турците успяха и потурчиха населението в следните села: Вйово (Каршилъ), Смолен (Смилян), Упорово (Влахово), Бяла ряка, Подвис, Витлово (Палас) и една малка част от населението в селата Езерово (Пашмакли) и Бяловидово (Даръдаре); в селата Райково, Устово, Долно и Горно Руеново (Долно и Горно Дерекьой), Кутлово (Карлуково), Петково, Очиново (Чокманово), Левочево (Левочово), Пещера, Осиково (Аламидере) оказаха голям отпор на насилниците турци и запазиха вярата си.

В ръкописа от архива на Рада Казалиева се откриват някои отлики при изписване на СИ, свързани главно с графичното им оформление. Напълно помюсюлманченини са: Виьово (Каршилъ), Смоленъ (Смиленъ), Влахово (името е зачертано), Упорово (Влахово), Бэла рэка, Подвизъ, Витлово (Пъласъ), а частично: Езерово (Пашмаклъ), Райково, Бэловидово (Даръдере). Оцелели чисто християнски села са: Устово, Горно и Долно Руеново (Горно и Долно Дерекьой), Кутлово (Карлуково), Петково, Очиново (Чокманово), Левочево, Пещера и Осиково (Аламидере)

В случая се прави съпоставка с един османски документ, назован „Дефтер за закупения ечемик от казата Ахъ Челеби за императорския военен поход и пренесен в пристанището Текирдаг, станало със съдействието на кадията на 1 зилкаде 1088 г.” (26. 12. 1677 г.). Срещу изброените села и количеството ечемик в килета е отбелязана дата 9 зилхидже 1088 г., т.е. 02.02. 1678 г. (Маринов 2007: 241-242). Тъй като става въпрос за закупен ечемик, не трябва да има съмнение, че в списъка са включени всички тогавашни големи села в Ахъчелебийско (дн. Смолянско). Отбелязани са селата: Търън с 177 продадени килета (според автора на публикацията 1 цариградско киле се равнява на 20 или на 25,6 кг), Соютчик (дн. с. Върбина) с 240 килета, Тозбурун (дн. с. Могилица) с 393 килета, Арда баши (дн. с. Арда) с 200 килета, Юнус дере (дн. с. Елховец) с 294 килета и по-малките с. Топуклу (дн. с. Средногорци) с 52 килета, с. Съндъджек (дн. с. Лещак) с 62 килета, които са пропуснати в „исторически бележник”. Не става ясно защо там не присъстват поне големи села като Търън и Союджик, за разлика от малкото с. Подвис например, разположено в близост до с. Търън. Може би заради запазилото се старинно име, пренесено от названието на съседната средновековна крепост Подвис (грц. Повисдос).

От СИ с български произход са включени на двете места тези на Петково, Райково и Левочево, изписано в турския документ в облик Лагоч. Голямото средищно с. Устово е отбелязвано в османските документи с турското име Четак (Читак), което е пропуснато в „исторически бележник”, за разлика от ойконимите от турски произход на останалите среднородопски села.

СИ Подвис, Бяла река и Пещера от „исторически бележник” не се откриват в османо-турския документ. Освен това не става ясно кое е селището с име Бяла река. По данни от речника на селищните имена в България, това е съставна махала на с. Могилица, Смолянско (Коледаров 1989). Най-вероятно става въпрос за с. Бяла река, Рудоземско, разположено в близост до общинския център. При всички случаи това е малко селце и не се знае дали е съществувало през XVII век.

Относно селата Горно и Долно Руеново (Горно и Долно Дерекьой), включени в „исторически бележник", в османотурския документ е посочено само с. Дерекьой със 143 килета продаден ечемик. Според краеведа П. Маринов през XVII век с. Долно Дерекьой не е съществувало.

Интерес представлява липсата в османотурския документ на СИ Карлуково, което е упоменато в „исторически бележник" с друго име Кутлово, докато с. Кършилъ присъства и в двата писмени източника. Редно е да се отбележи, че според преданията днешните съседни села Славеино (със старо име Карлуково) и Виево (със старо име Каршилъ) са се роили от едно общо село (Карапетков 1948: 40-41). Освен това в османотурски документ за събиране на наеми от вакъфските земи на воеводството Ахъ Челеби за времето от 26. 09. 1839 до 31. 03. 1840 г. са посочени две села: Каршилъ кябир (Голямо Каршилъ, т.е. с. Славеино) и Каршилъ саагър (Малко Каршилъ, т.е. с. Виево), които по отделно са платили своите налози (Карапетков 1991: 27). Така се оказва, че за османската власт отначало е имало едно село Каршилъ, което после се е разделило на две отделни, християнско - Карлуково (дн. с. Славеино) и мюсюлманско - Каршилъ - дн. с. Виево (Карапетков 1991: 27).

В османотурския документ от 1678 г. са отбелязани ойконими: Пашмаклъ (дн. Смолян) с 433 килета продаден ечемик и Исмилян (дн. с. Смилян) с 495 килета. В „исторически бележник" е включено СИ Пашмаклъ с българско съответствие Езерово, за което няма данни да е било в употреба, а старото име на селището е било Могилата (Маринов 2008: 102). Същевременно ойконим Смолян, като съответствие на известното СИ Смилян, не е отбелязан в никакви османотурски писмени документи. За него няма спомен и във фолклорни материали от края. Въобще изброените „народни" названия на селища от Среднородопието са твърде спорни. Няма следи в народописни материали от тоя край за тяхната употреба, но възможно обяснение за включването им е словотворчеството на сина на Рада Казалиева - Христак Поппанделиев. Така в друга летописна бележка от „исторически бележник", датирана от 1720 г., са изброени употребяваните в османотурски документи ойконими, като някои са зачертани и над тях, на места с друго мастило, са прибавени неизвестните имена. Например изписано СИ Голямо Вииво (Карлуково) е зачертано, без съответствието в скобите, и отгоре е добавено Кутлово - незасвидетелстван в досегашни изследвания ойконим. Освен това няма данни название Голямо Вииво да е било в употреба. И СИ Даръдере е зачертано, а отгоре е добавено със същото мастило Витлово, което също е зачертано и с по-светло мастило е изписано Бяловидово - ойконим, за който няма

сведения да е бил използван. А СИ Витлово е отбелязано като съответствие от домашен произход на СИ Палас (дн. Рудозем). Освен това Даръ дере е център на отделна, даръдерска каза, в състава на гюмюрджинския санджак и незнайно защо е включено в тоя списък, в който липсват пък големите, разположени в съседство български села в Девинско: Дьовлен, Широка лъка, Гела, Мугла, Триград и др. СИ Чокманово е зачеркнато и отгоре с бледо мастило е добавен ойконим Оченово (Казалиева архив).

Налице е словотворчество, като за отделни селища са добавени дори по 2 названия. Новите „народни" СИ се срещат само в тоя писмен документ, което буди съмнение за старинността и автентичността им. Освен това са налице и фонетични различия при изписване на ойконимите в двата писмени източника:

- за с. Чокманово: Очинево (Родопски преглед РПр); Оченово (архив на Рада Казалиева АРК);
- за с. Левочево: Левочево (Левочово) – РПр; Левочево (АРК).

Накрая трябва да се обобщи, че автентичността на данните в „исторически бележник" е твърде спорна. Показателни в това отношение са различията при изброените ойконими в тоя писмен документ и в османотурски писмен документ от 1678 г. Може да се предположи, че е имало летописна книга в Среднородопието, в която прихождащи атонски монаси са отбелязвали важни събития, случили се там през XVII и XVIII век, но липсата на оригинален текст или поне на точен препис или превод от него, не дава възможност да се приеме като достоверен включеният летописен материал във вида, достигнал до нас.

ДОПЪЛНЕНИЕ КЪМ КРИТИКАТА НА ДАННИТЕ В „ИСТОРИЧЕСКИ БЕЛЕЖНИК"

В търсене на критични материали за „исторически бележник", попаднах на книгата на холандския османист Махиел Киил „Хората и селищата в България през османския период", С., 2005. В нея авторът отделя специално внимание на среднородопските летописни бележки от XVII и XVIII век, проявявайки се като техен назидателен критик.

Той оспорва тезата за насилствените масови помюсюлманчвания в Родопите, както и в други райони на българското езиково землище, като отхвърля вероятността документът да е оригинален (Киил 2005: 268). Но в стремежа си да посочи неоспорими доводи, допуска елементарни грешки, които показват, че дори не се е запознал *де визу* с въпросния документ. А това не говори добре за неговата компетентност по въпроса и за научната му добросъвестност, още повече че критикува остро български учени, поддържащи тезата за

масовите помюсюлманчвания, извършвани от турците по българските земи, като смята, че по тоя начин била изопачавана историческата истина. Така според него в „историческия бележник" се отбелязва българско име на с. *Даръдере* (дн. Златоград) от преди ислямизацията *Лебовидово* (Киил 2005: 271). За негово сведение обаче, в двата варианта на цитирания писмен паметник никъде не е отбелязано такова СИ, а общоизвестното название е *Беловидово*. Не става ясно откъде османистът е черпил информация за това свое „откритие". Може би от някакъв трети препис на летописните бележки, за който се твърди че е съществувал[1]. Все пак в частта на книгата, посветена на *Даръдере* (с. 440-444), османистът се поправя, като употребява ойконим *Беловидово*. По-внимателният прочит на летописната бележка, датирана от 1705 г., показва че въобще в нея не е включено СИ *Даръдере* или *Беловидово* (според автора *Лебовидово*). Тогава възниква въпросът това обикновен авторов пропуск ли е? И ако е такъв, как стриктният учен османист го е допуснал? Но като се изчете целият текст на с. 271 в книгата, уж взет от „историческия бележник", се открива и друга „находка". Оказва се, че там присъства и СИ *Ак Пънар* (дн. с. Бял извор, Ардинско), което въобще не е включено никъде в оригиналния текст на летописните бележки. Все пак да разгледаме един цитат от текста на Киил, според който: „При по-внимателно вглеждане в селата, които според Историческия бележник са били български и християнски преди насилственото им помюсюлманчване, установяваме следното. Ще се ограничим със селата, означени в нашия „извор" като Лебовидово, Бял извор, Перуново и Нижнец. Според него след събитията от 1705 година Лебовидово станало известно като Даръдере (сега Златоград); Перуново станало Елмалъ; Нижнец било променено в Шахин (сега Ехинос в Гърция), а Бял извор - в Ак Пънар. Трябва да отбележим, че Историческият бележник посочва, че Лебовидово / Даръдере и Бял извор / Ак Пънар били частично помюсюлманчени по време на предполагаемата кампания от 1661. Останалите били обърнати в исляма през 1705 г." (с. 271). А сега да видим какво пише в летописната бележка от 1705 г., включена в „исторически бележник" и кои селищни имена са изброени там. Тук цитираме текста от публикацията в сп. „Родопски преглед", защото едва ли Киил като не се е запознал с тоя писмен източник от списанието в някоя българска библиотека, ще да е ходил чак до ДА в гр. Смолян, където да проучва съхранявания там ръкопис в архива на среднородопската възрожденска деятелка Рада Казалиева: „През пролѣтьта на 1705 година, въ царуването на Султанъ Махмудъ I, много турци отъ Анадола, подъ закрилата на самата турска власть се настаниха най-напредъ въ крайморското

селище *Солинци* и Ксанти, а отъ тамъ и въ В©трешностьта, изъ селата разположени въ южнит‡ склонове на Родопа. Съ голяма ярость и злоба т‡ завзеха селата: Габрово, *Кръстополе* (Еникьой, Ксантийско), *Осеново* (Исьорен), Липенъ, *Сливово* (Мустачово), Букъ, Буково, Лясково, Лещенъ, Беленъ, Журовецъ, *Поруново* (Алмалъ), *Низнецъ* (Шахинъ), *Ириница* (Даровасъ), *Площенъ* (Адата), *Ботишево* (Исеинъ-кьой), Сандевица и *Смоленъ* (Смилянъ)...” (Поптодоров 1931: 12-13). Същите села са включени и в текста на преписа, запазен в ДА гр. Смолян (Маринов 2008: 75). Сред всичките изброени СИ, не се срещат прибавените от Киил *Ак пънар* и *Даръдере* с български съответствия *Бял извор* и *Лебовидово*. Но той допуска и втора съществена грешка, като твърди в текста си, че „Лебовидово / Даръдере и Бял извор / Ак Пънар били частично помюсюлманчени по време на предполагаемата кампания от 1661”, както бил посочвал „Историческият бележник” (с. 271). За негово сведение никъде в летописната бележка, датирана от 1661 г. не се споменава за тия две селища! Това не се прави и в останалите летописни бележки, в които би могло да се споменава, че населението им е частично помюсюлманчено през 1661 г.

На следващия ред в писанието на османиста читателят се сблъсква с друго несъответствие. Така според автора: „В регистър от 1516 г., обхващащ тези села, се съдържа единствено името на Даръдере с 12 мюсюлмански и 28 християнски домакинства”. Под линия е отбелязян индексът на регистъра: Истанбул, BBOA, TD 70. Но на с. 272 е дадена схема, според която в същия регистър, за същата година се откриват и данни за с. *Ак пънар / Бял извор* с 2 мюсюлмански и 12 християнски ханета (семейства), както и за включеното в летописната бележка с. *Алмалъ* с „народно” име *Поруново*, обитавано от 26 мюсюлмански и 5 християнски семейства. Оставяйки настрана това поредно авторово „недоглеждане”, се съсредоточаваме върху включването на ойконими *Лебовидово* (*Даръдере*, дн. Златоград) и *Ак пънар* (*Бял извор*) в уж добросъвестно приложените данни от „исторически бележник”. Единственото правдоподобно обяснение за добавянето им може да бъде, че за тия селища Киил е открил данни в османските архиви. Например с. *Ак пънар* (дн. Бял извор), централно за един обширен район в Ардинско, се запазва с преобладаващо християнско население и през XVII век (Грозданова 1985: 460). И тъй като за селата в Ахъчелебийско (дн. Смолянско) авторът не е намерил сведения, е съсредоточил критиката си по данни за села в Даръдерско (Златоградско), част от които днес са в гръцка територия и „народните” им названия са изписани в летописна бележка, датирана от 1705 г. Подробна схема с данни за

населението от двете конфесионални групи през целия XVI век е дадена на с. 442. По тоя начин османистът М. Киил, явно заразен от дейността на мистификатора Христак Поппанделиев, е станал достоен негов последовател, продължавайки делото му, като допълва списъка на българските села в летописната бележка от 1705 г. с още две. Дори включва в научно обращение и българското име *Бял извор* на селото *Ак пънар* (дн. с. Бял извор, Ардинско). И докато създаването на такава мистификация може да се приеме като нормално за дейността на един патриотично настроен българин от края на XIX и началото на XX век, съвсем не е нормално за учен, имащ самочувствието на критик, укоряващ български историци в недобросъвестна трактовка на историческите сведения, свързани с налагането на исляма по нашите земи, да използва недобросъвестно данните от писмен паметник, че и да ги преправя (донаписва)!

Но М. Киил не се ограничава с тия свои „приноси" към родопската и изобщо българската история, а добавя и други, което показва нови празнини в познанията му по тая тема. Така например непредубеденият читател може да научи от неговата книга че: „През 1950 г. Горна Джумая е преименувана на Благоевград на името на родения тук Димитър Благоев, основателят на Българската социалистическа партия" (Киил 2005: 440). Нужно е да се обясни на едва прохождащия българист, че Д. Благоев е роден доста по на югозапад, чак в с. Загоричени, Костурско. Името на известното в Разложко с. Недобърско (дн. Добърско) е предадено от Киил в облик *Гнидобърско* (с. 277), без да е посочен писменият източник, от който е черпена информацията. Направената справка показва че няма данни за съществуването на такъв облик. Ойконим *Гнидобрадско* е засвидетелстван в Рилската грамота на цар Иван Шишман от 1378 г. В изследването на В. Кънчов е отбелязано СИ Недобърско с морфологичен вариант *Недобрацко* (Кънчов 1970: 310).

Писанието е изпъстрено и с графични грешки, които на места са твърде сериозни и променят смисъла на текста. Така митичният поп Методи Драгинов, на когото се приписва създаването на летописния разказ за потурчването на чепинските българи, е представен на с. 275 с това име, а пак там и на с. 276 името се изписва в облик Методи Драганов и дори само Драганов, сякаш са били колеги от казармата или университета с автора. Нужно е да се отбележи, че в случая става въпрос за автор на исторически писмен документ, пък бил той и мистификация, чието име трябва да се изписва цялостно, както това е направено в творбата, и би трябвало с това да се съобразява и ученият османист.

След тия показани по-горе „приноси" към българската история на М. Киил, които може би не са негови единствени, се оказва, че той като твърдолинеен критик на летописните бележки за помюсюлманчването на родопските българи през XVII и XVIII век, се проявява и като добър последовател на създателя на „историческия бележник" Христак Поппанделиев, донаписвайки и допълвайки документа с нови данни, което е прецедент. В досега публикувани критични материали за български мистификации, свързани с по-близката и по-далечната ни история, не се открива случай на „донаписване" на писмения паметник от негов критик, поради което непременно трябва да се изтъкне заслугата на холандския учен османист в тая насока. А колкото до „исторически бележник", той дори да е изцяло измислица, трябва да се отдаде дължимото на неговия създател Христак Поппанделиев, който успява да сътвори един писмен паметник, чиито данни са били приемани за достоверни от учени и краеведи за немалък период от време. Така авторът му трябва да заеме своето достойно място сред създателите на такъв вид литература от българските земи, поне докато не се появят нови надеждни данни за създаването на писмения паметник и за неговите автори.

Б Е Л Е Ж К И

[1] Според някои е съществувал и трети препис на сборника с летописни бележки. Дори историкът проф. Петър Петров твърди че е виждал тоя трети препис, но не може да обясни къде се съхранява той днес.

Л И Т Е Р А Т У Р А

Грозданова 1989: Грозданова, Ел. Българската народност през XVII век. С.

Дринов 1882: Дринов, М. Български летописен разказ от края на XVII век. - Периодическо списание, III, 1882.

Захариев 1870: Захариев, Ст. Географико-историко-статистическо описание на Татарпазарджишката каза. Виена.

Казалийска архив: Казалийска Р. Преписи на исторически бележки и фрагменти от „историческия бележник" на Рада Казалийска. ДА Смолян, Ф№ 463К, оп. 1, а.е. 38.

Карапетков 1948: Карапетков, П. Славеино минало. Пловдив.

Карапетков 1991: Карапетков, П. Славеино.

Киил 2005: Киил, М. Хора и селища в България през османския период. С.

Коледаров 1989: Коледаров, П., Н. Мичев. Речник на селищата и селищните имена в България 1878 – 1987. С.

Кънчов 1970: Кънчов, В. Избрани произведения, т. 1. Пътуване по долината на Струма, Места и Брегалница. С.

Маринов 2008: Маринов, П. За архивата на Рада Казалиева и „историческия бележник”. Пловдив.

Маринов 2007: Маринов, Ал. Два османотурски документа за миналото на Ахъчелебийско. – Родопика, № 1: 241-243.

Пачилов 1998: Пачилов, В. Излел е Делю хайдутин. С.

Поптодоров 1931: Поптодоров, Ан. Из миналото на Родопа. – Родопски преглед, 1931, № 1-2: 11-15; № 3: 59-62.

Родопски 1887: Родопски, С. М. Портрет на гръцкото фенерско духовенство и коварните му дела против българите в Родопите. Пловдив.

Сравнителна таблица на селищните имена (СИ), включени в „историческия бележник” (1661 г.) и в османотурски документ от 1678 г.

СИ, включено в османотурски документ от 1678 г.	СИ включено в „исторически „бележник” – 1661 г.	Съвременно СИ
Палас	Витлово (Палас)	Рудозем
Топуклу		Средногорци
Сърдъжек		Лещак
Соютчик		Върбина
Чамлъджа		Боровина
Каршълъ	Вйово (Каршилъ)	Виево
	Виьово (АРК)	
Търън		Търън
Ивлах	Упорово (Влахово)	Влахово
Райково	Райково	Райково
Дерекьой		
	Горно Дерекьой (Горно Руеново)	Момчиловци
	Долно Дерекьой (Долно Руеново)	Соколовци
Лагоч	Левочево (Левочово)	Левочево
Читак	Устово	Устово
Пашмаклъ	Езерово (Пашмакли)	Смолян
Исмилян	Смоленъ (Смилян)	Смилян
	Смоленъ (Смиленъ) – АРК	
Тозбурун		Могилица
Арда баши		Арда
Юнус дере		Елховец
Демурджи		Демерджик, Кс
Чокман	Очинево (Чокманово)	Чокманово
	Очиново (АРК)	
Козлуджа		Козлуджа, Кс.
Вълкан		Вълканово, Кс.
Петково	Петково	Петково
Пашовик		Пашевик, Кс.
Аламуд	Осиково (Аламидере)	Полковник Серафимово
Гьокче бунар		Гьокче бунар, Кс.
Мустафча		Мустафчево, Кс.
Кетенлик		Кетенлик, Кс.
	Бяла река	Бяла река
	Бэла рэка (АРК)	
	Подвис	Подвис
	Подвизъ (АРК)	
	Кутлово (Карлуково)	Славеино
	Пещера	Пещера
	Бяловидово (Даръдере)	Златоград
	Бэловидово (АРК)	